

in the result of which they obtained gradually the independent meaning. Modern processes (globalization, regionalization, universalization and etc.) influence apparently on human rights, and consequently on the law. The beginning of the XX century witnesses changes as in the informative parameters of human rights and as in the forms and means of their realization [7, p. 4]. The second half of the century was marked by the law development in the direction of autonomous personal defense. At the heart of the modern law development should be a human and his / her rights as the peculiar standard. Thus the national judicial system should be based correspondingly on the principles and criteria of human rights. However the mentioned means not their mechanic securing. The establishing process of human values and liberties should occur on each level (either on the national, or the world's one), and especially on the level of separate individuals.

Keywords: *human rights law, the present state of development rights.*

Надійшла до редакції 17.11.2014

Зимборовська М. С.

ад'юнкт

(Національна академія внутрішніх справ)

УДК 342.22

ІНТЕРПРЕТАЦІЯ КАТЕГОРІЇ «ДЕРЖАВНА ОРГАНІЗАЦІЯ» В АСПЕКТІ ТЕОРІЇ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

На основі аналізу інтерпретацій загальнотеоретичної категорії «механізм держави», поглядів учених із приводу її внутрішньої структури, з урахуванням співвідношення понять «державна організація» та «державний орган», а також змісту категорії «юридична особа публічного права» запропоновано дефініцію поняття «державна організація».

Ключові слова: *механізм держави, державна організація, державний орган.*

Постановка проблеми. Важливим завданням юридичної науки є уточнення її понятійного апарату, невід'ємними складовими якого, що до того ж мають міжгалузевий характер, є такі загальнотеоретичні категорії, як державна організація та юридична особа публічного права.

Аналіз публікацій, у яких започатковано розв'язання даної проблеми. Загальнотеоретична характеристика механізму держави та його структурних елементів є традиційним питанням, що комплексно розглядається в межах як підручників, так і навчальних посібників з теорії держави і права та конституційного права України. Тому не буде перебільшенням теза, що даної проблеми тією чи іншою мірою торкаються всі фахівці в галузі теорії держави і права та конституційного права.

Мета. У ході підготовки цієї статті нами поставлено за мету усунути існуючу в сучасній правовій доктрині прогалину, пов'язану з відсутністю науково обґрунтованої дефініції поняття «державна організація», що є важливою та невід'ємною складовою понятійного ряду теорії механізму держави.

Досягнення поставленої дослідницької мети зумовило необхідність використання діалектичного, формально-логічного та герменевтичного методів

пізнання.

Виклад основного матеріалу. Огляд наукової та навчальної юридичної літератури з предмета дослідження свідчить, що поняття «державна організація» є досить усталеним та часто вживаним у загальнотеоретичній та галузевих юридичних науках. Його традиційно використовують для характеристики інституційної складової механізму держави. На підтвердження цієї тези наведемо судження деяких вітчизняних і зарубіжних науковців.

На думку В. Копейчикова, механізм держави – це система всіх державних організацій, які здійснюють її завдання і реалізують функції [8, с. 100]. Державні організації вчений поділяє на державні підприємства, державні установи та державні органи [8, с. 100-101].

Частина державних організацій (саме органи держави) наділяється владними повноваженнями, з допомогою яких здійснюється управління в суспільстві, у тому числі координація і контроль діяльності державних підприємств і установ [8, с. 101].

Державні підприємства та установи – це організації, які під керівництвом державних органів (апарату держави) практично здійснюють функції держави у сфері виробничої діяльності, безпосередньо пов'язаної зі створенням матеріальних цінностей (державні підприємства), чи діяльності, пов'язаної зі створенням нематеріальних цінностей (державні установи) [8, с. 101].

Практично в аналогічний спосіб розкриває зміст категорії «механізм держави» П. Рабінович, який серед системи всіх державних організацій, що виконують її (держави) завдання і реалізують її функції, також розрізняє державні підприємства, державні установи (заклади) та державні органи (органи держави) [7, с. 58].

Схожу думку з цього приводу обстоюють російські правознавці М. Абдуллаєв і С. Комаров, котрі вважають, що механізм держави являє собою систему державних організацій, за допомогою яких реалізується державна влада, забезпечується державне керівництво суспільством [1, с. 83].

У структурі механізму держави, крім державного апарату, вчені виокремлюють такі державні організації, як державні установи та державні підприємства [1, с. 84].

При формулюванні дефініції поняття «механізм держави» О. Петришин, хоча і не вживає термін «державна організація», однак серед складових елементів досліджуваного системного утворення виокремлює такі різні за своєю конкретною характеристикою види державних організацій: органи, установи, підприємства та специфічні державні інститути [2, с. 124].

Відмінний від розглянутого вище погляду на механізм держави та співвідношення понять «державна організація» і «державний орган» пропонують, відповідно, Л. Морозова та Л. Наливайко.

Зокрема, Л. Морозова вважає, що механізм держави розуміють у двох аспектах: у вузькому – як органи держави і в широкому – як сукупність державних органів та організацій [5, с. 115].

Учена виокремлює такі особливості механізму держави, що у вигляді низки суджень дають уявлення як про його внутрішню структуру, так і співвідношення понять «державний орган» і «державна організація»:

1) це цілісна ієрархічна система державних органів та організацій, цілісність якої забезпечується єдиними принципами організації і діяльності, єдиними задачами і цілями;

2) первинну структурну ланку механізму держави складають державні органи та організації;

3) складність і багатоманітність органів держави та державних організацій. Структура механізму держави мінлива та значною мірою залежить від зміни завдань управління, що постають перед державою на тому чи іншому етапі її розвитку [5, с. 115-116].

На відміну від державних організацій орган держави характеризується такими ознаками:

а) являє собою автономну частину держави, яка засновується в установленому законом порядку (за допомогою виборів, призначення та ін.);

б) наділений владними повноваженнями певного змісту та обсягу, що закріплені в нормативних правових актах;

в) має право видавати обов'язкові до виконання акти (нормативні правові та правозастосовні);

г) уповноважений застосовувати примус у випадках і в обсязі, що встановлюються в законодавчому порядку;

д) діє від імені держави;

е) наділений власними функціями, що нерідко не співпадають із функціями держави і здійснюються у специфічних організаційно-правових формах;

ж) складається з державних службовців, які мають особливий статус і здійснюють свої повноваження на професійній основі [5, с. 116].

Аналіз особливостей механізму держави, а також відмінних ознак поняття державного органу, що виокремив автор, свідчить про розмежування цих понять, а отже фактичне невизнання їх однорідними.

З'ясовуючи співвідношення термінів «державний орган» та «державна організація», Л. Наливайко зауважує, що в юридичній літературі пропонується розглядати державний орган як різновид державних організацій поряд із державними підприємствами та державними установами, які в сукупності утворюють механізм держави. Тому важливо розрізнити терміни «державна організація» та «державний орган» як ціле та частину [6, с. 479].

Вважаємо, що з такою думкою вченого з приводу співвідношення згаданих термінів погодитись не можна. Більше того, висловлене нами судження має відношення не лише до термінів, але й до однойменних понять. Підтвердження його істинності лежить у площині методології, здобутки якої дозволяють визначити характер діалектичного зв'язку таких філософських категорій, як «ціле» та «частина».

Будь-яка система є цілим, однак не будь-яке ціле є системою. Сумативне ціле – це теж ціле, але ще не система, оскільки не має об'єктивних, законмі-

рних, необхідних зв'язків і взаємодії між складовими її частинами, компонентами. Тому ціле може бути системним і несистемним. Будь-яка система є різновидом цілого [3, с. 222].

Система частин цілого – це якісна характеристика його змістовного, субстанціонального начала, в той час як сукупність частин цілого – це лише його кількісна ознака [3, с. 221].

Немає системи без структури, що являє собою необхідний скелет, внутрішню будову, необхідну організацію субстанціональних, змістовних компонентів системного цілого [3, с. 222].

Неважко помітити, що у праві, як і в будь-яких інших явищах, взаємодія цілого і частини багато в чому схожі зі взаємодією загального й окремого. Подібно до того, як загальне існує лише в окремому, через окреме, ціле існує лише завдяки своїм частинам, у своїх частинах. Як окреме не існує інакше, як у тому зв'язку, що веде до загального, так і частина не існує поза межами цілого, рівно як і навпаки [3, с. 229].

Якщо б значення не мали частини у складі цілого, вони зрештою носять підлеглий характер щодо цілого. Так само, як і у взаємовідношенні змісту та форми провідна роль тут належить змісту та цілому [3, с. 233].

Екстраполяція зазначених методологічних положень на досліджувані нами явища державно-правової дійсності свідчить, що властивостями системного утворення наділені і механізм держави, і державна організація, і державний орган, причому останні (маються на увазі державна організація та державний орган) є одночасно і структурними елементами системи більш високого рівня – частинами механізму держави, і автономними системними утвореннями, що мають власну структуру. Наприклад, державний орган, як структурно організований колектив державних службовців, складається з керівника, керівників підрозділів та спеціалістів. Як для структурних частин механізму держави, так і для структурних частин державної організації та державного органу характерними є субординаційні та координаційні зв'язки.

Механізм держави як цілісна система державних організацій існує завдяки цим організаціям, у цих організаціях. Державні органи, державні підприємства та державні установи, як різновиди державних організацій та частини механізму держави, не існують поза його межами, так само як і механізм держави не існує поза межами своїх організацій.

Якщо б значення не мали окремі різновиди державних організацій у складі цілого, всі вони зрештою носять підлеглий характер стосовно механізму держави.

Що ж до висловленої думки про розрізнення термінів «державна організація» та «державний орган» як цілого та частини, то наведене судження з усією очевидністю є логічно хибним, оскільки існування державного органу не залежить від іншої державної організації, відмінної від органу держави, тобто від державного підприємства чи державної установи. Більше того, саме щодо державних органів інші державні організації мають підлеглий характер, оскільки всі вони під керівництвом апарату держави (тобто ієрархічної сис-

теми державних органів) практично здійснюють функції держави у сфері виробничої діяльності, безпосередньо пов'язаної зі створенням матеріальних цінностей (державні підприємства), чи діяльності, пов'язаної зі створенням нематеріальних цінностей (державні установи), про що нами наголошувалося вище.

Аналіз наведених інтерпретацій категорії «механізм держави», а також поглядів науковців з приводу внутрішньої структури однойменного явища державно-правової дійсності дає підстави для таких висновків:

1) досить усталеним у сучасній загальнотеоретичній юридичній науці залишається погляд на механізм держави як сукупність різних за своєю конкретною характеристикою видів державних організацій: державних органів, державних підприємств і державних установ;

2) категорія «державна організація» має найширший обсяг, оскільки є родовим поняттям щодо інших, зокрема таких, як «державний орган», «державне підприємство» та «державна установа», що їх необхідно розглядати як види.

Подальший етап нашого дослідження має на меті формулювання науково обґрунтованої дефініції поняття «державна організація», яка у вигляді сукупності суттєвих ознак акумулювала б у собі те загальне, що притаманне зазначеним вище різновидам державної організації. Досягнення поставленої мети вимагає, перш за все, з'ясування суттєвих ознак досліджуваної нами загальнотеоретичної категорії (або загальних рис всіх різновидів державних організацій).

У контексті питання, що розглядається нами, заслуговує на увагу висловлена О. Петришиним думка з приводу загальних рис, властивих усім різновидам державних організацій, які входять до складу механізму держави, а саме: 1) за своєю природою вони є державними інститутами, на відміну від громадських або приватних організацій; 2) за їх посередництвом практично виконуються завдання і функції держави; 3) утворюються за рішенням уповноважених органів державної влади; 4) утримуються за рахунок бюджетних коштів; 5) їх працівники мають правовий статус державного службовця у широкому розумінні, передусім особливі гарантії зайнятості та соціального захисту [2, с. 124].

Вважаємо, що з наведеною думкою вченого з приводу утворення державних організацій за рішенням уповноважених органів державної влади повною мірою погодитись не можна, адже очевидним є той факт, що установчу (засновницьку) функцію стосовно таких державних організацій, як представницькі органи державної влади (Парламент і Президент), може здійснювати Український народ власним волевиявленням.

Загальновідомо, що пануюча в сучасній правовій доктрині концепція громадянського суспільства ґрунтується на ідеї визнання народу носієм суверенітету і єдиним джерелом влади.

Своє законодавче закріплення відповідне теоретичне положення отримало в ч. 2 ст. 5 Конституції України, де зокрема зазначено: «Носієм сувере-

нітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування» [4, с. 27].

Здійснюючи доктринальне тлумачення зазначеної норми Основного Закону Української держави, М. Цвік зауважив, що народ здійснює владу безпосередньо, через державні органи і самоврядуванням. Проявом безпосереднього народовладдя є вибори, всеукраїнські та місцеві референдуми, народні ініціативи, громадські обговорення тощо. У разі здійснення народом влади через державу формуються органи народного представництва. Держава в цьому випадку виступає як високо організований народ [4, с. 29].

У державному апараті слід розрізняти органи первинного і вторинного представництва народу. Державні органи первинного представництва утворюються шляхом їх виборів, за допомогою яких влада делегується державі безпосередньо народом. В Україні ними є Верховна Рада України і Президент. Інші державні органи, які ними формуються, є органами вторинного, опосередкованого представництва населення [4, с. 29].

Отже, безпосереднім волевиявленням Українського народу в процесі проведення всеукраїнського референдуму та загальнодержавних виборів здійснюється установча функція, пов'язана зі створенням органів державної влади первинного представництва, а також формуванням їх якісного та кількісного складу.

У сучасній юридичній науці аксіоматичним, тобто таким, що не потребує обґрунтування, є теоретичне положення про те, що будь-який державний орган як структурно організований колектив державних службовців або одна особа є юридичною особою.

Легальна дефініція згаданої загальнотеоретичної категорії відтворена у ч. 1 ст. 80 ЦК України і містить таке визначення поняття, що складає предмет нашого розгляду: «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку» [9, с. 55].

Оскільки в аналізованій нами нормі цивільного права порядок створення юридичної особи як організації визначений у найбільш абстрактному вигляді, деонтичне судження загального характеру, що розкриває зміст поняття «юридична особа», вимагає свого завершення, а тому потребує встановлення системних зв'язків із тими нормами ЦК України, що конкретизують цей порядок.

Критерій для класифікації юридичних осіб визначено у ч. 2 ст. 81 ЦК України. Цією нормою, зокрема, передбачено, що юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права [9, с. 56].

У частині 2 ст. 81 ЦК України конкретизовано порядок створення двох вищезгаданих нами видів юридичних осіб. Так, зокрема, юридична особа публічного права створюється розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування [9, с. 56].

У науково-практичному коментарі до цієї статті зазначено, що юридичні особи публічного права створюються розпорядчим способом, тобто на підставі розпорядження державного органу (органу місцевого самоврядування, управління тощо).

Зважаючи на вищевикладене, виникає питання, чи узгоджуються аналізовані нами нормативно-правові приписи ЦК України, що розкривають зміст поняття «юридична особа» та визначають порядок створення юридичних осіб, із наведеним нами конституційним положенням про те, що народ є носієм суверенітету та єдиним джерелом влади.

Вважаємо, що відповідь на поставлене питання має бути заперечною. Такий висновок можна обґрунтувати тим, що поза увагою законодавця залишився Український народ як суб'єкт конституційно-правових відносин, що в процесі власного волевиявлення може створювати державні органи первинного представництва, а в подальшому формувати їх кількісний і якісний склад (Верховну Раду України або Президента України, що є юридичними особами) або ж їх ліквідувати.

Своєрідною спробою усунення існуючої в ч. 2 ст. 81 ЦК України прогалини щодо порядку створення таких юридичних осіб публічного права, як державні органи первинного представництва, є розширювальне тлумачення цієї норми закону, що полягає у відповідному судженні науковців-цивілістів, суть якого зводиться до такого: «якщо законом передбачено обов'язкове створення юридичної особи волевиявленням виборців – виборів, то така юридична особа також набуває статусу юридичної особи публічного права» [9, с. 56].

Вважаємо, що з таким теоретичним положенням повною мірою погодитись не можна. На підтвердження цієї тези наведемо такі аргументи:

– по-перше, найбільш ефективним способом усунення закладеної суб'єктом законотворчості прогалини в законі є не тлумачення закону, а прийняття нової норми права, яка б на рівні цивільного законодавства фактично дублювала конституційний порядок створення таких юридичних осіб публічного права, як державні органи первинного представництва;

– по-друге, видається більш коректним судження, що вибори в державі мають на меті скоріше не створення юридичної особи, як стверджує автор коментарю до ст. 81 ЦК України О. Крилова, а формування кількісного та якісного складу вже утворених державних органів первинного представництва, котрі беззаперечно є юридичними особами. Істинність такого судження підтверджується таким конституційним принципом здійснення державної влади, як безперервність. З іншого боку, вживання стосовно кожного нового складу Українського Парламенту словосполучень «Верховна Рада України першого скликання», «Верховна Рада України другого скликання» і т. ін., свідчить про функціонування протягом певного проміжку часу різних державних органів, що до того ж узгоджується з положеннями діалектики про розвиток, а отже про зміну явищ державно-правової дійсності. Аналогічне судження можна вважати істинним і стосовно такого єдиноначального

державного органу, як глава Української держави, свідченням чого є такі вживані словосполучення, як перший Президент України, другий Президент України і т. ін.

Висновок. Зважаючи на вищевикладене та з метою приведення нормативно-правового припису, закріпленого у ч. 2 ст. 81 ЦК України, у відповідність до ст. 5 Конституції, вбачаємо за необхідне внести зміни до вищезгаданої норми цивільного права і викласти її у такій редакції:

«Юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

Юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів відповідно до статті 87 цього Кодексу.

Юридична особа публічного права створюється шляхом безпосереднього волевиявлення Українського народу або розпорядчим актом Президента України, органу державної влади, органу влади Автономної Республіки Крим або органу місцевого самоврядування».

Оскільки всі різновиди державних організацій, з огляду на спосіб їх створення, є юридичними особами публічного права, вважаємо цілком обґрунтованим визначення державної організації як *юридичної особи публічного права, чиє призначення полягає у вирішенні завдань та здійсненні функцій держави.*

Бібліографічні посилання

1. *Абдулаев М. И.* Проблемы теории государства и права : учебник / М. И. Абдулаев, С. А. Комаров. – СПб., 2003. – 576 с.
2. Загальна теорія держави і права : підруч. для студентів юрид. спец. вищих навч. закладів / М. В. Цвік, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України М. В. Цвіка, д-ра юрид. наук, проф., акад. АПрН України О. В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 584 с.
3. *Керимов Д. А.* Методология права (предмет, функции, проблемы философии права). – 2-е изд. / Д. А. Керимов. – М. : Аванта+, 2001. – 560 с.
4. Конституція України. Науково-практичний коментар / В. Б. Авер'янов, О. В. Батанов, Ю. В. Баулін та ін. ; ред. кол. В. Я. Тацій, Ю. П. Битяк, Ю. М. Грошевой та ін. – Х. : Право, 2003. – 808 с.
5. *Морозова Л. А.* Теория государства и права : учебник / Л. А. Морозова. – М. : Юристъ, 2002. – 414 с.
6. *Наливайко Р. Л.* Державний лад України: теоретико-правова модель : монографія / Л. Р. Наливайко. – Х. : Право, 2009. – 600 с.
7. *Рабінович П. М.* Основи загальної теорії права та держави : навч. посіб. – Вид. п'яте, зі змінами / П. М. Рабінович. – К. : Атіка, 2001. – 176 с.
8. Теорія держави і права : навч. посіб. / А. М. Колодій, В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков та ін. ; за заг. ред. С. Л. Лисенкова, В. В. Копейчикова. – К. : Юрінком Інтер, 2002.
9. Цивільний кодекс України. Коментар. – Вид. друге, зі змінами станом на 15 січня 2004 р. – Х. : Одісей, 2004. – 856 с.

Зимборовская М. С. Интерпретация категории «государственная организация» в аспекте теории юридического лица. На основе анализа интерпретаций общетеоретической категории «механизм государства», взглядов учёных на его внутреннюю структуру, учёта соотношения понятий «государственная организация» и «государственный ор-

ган», а також содержания категории «юридическое лицо публичного права» предложена дефиниция понятия «государственная организация».

Ключевые слова: *механизм государства, государственная организация, государственный орган.*

Zymborovs'ka M. S. Interpretation of category «state organization» in terms of theory of legal entity. While preparing this article, the author set out to eliminate existing in modern law doctrine gap associated with the lack of scientifically based definition of the concept of «state organization», which is an important and integral part of the mechanism of the state.

Analysis of interpretations of the category «mechanism of the state» and the views of scientists towards the internal structure of the same phenomenon of state and law reality allowed the author to make the following conclusions:

1) sufficiently established in modern general and theoretical jurisprudence is the view of the mechanism of the state as a body of different types by their specific characteristics of public organizations: public agencies, state enterprises and state institutions;

2) the category «state organization» has the widest scope as it is the generic term in relation to others, including such concepts as «state body», «state enterprise» and «state institution» that they should be regarded as specific ones.

In order to bring legal order, enshrined in Part 2 of Art. 81 of Civil Code of Ukraine in accordance with Art. 5 of the Constitution of Ukraine we consider it is necessary to amend the abovementioned civil law standard and offer it as follows:

«Legal entities depending on the order of their establishment are divided into private law legal entities and legal entities of public law.

A private law legal entity can be established on the basis of statutory documents in accordance with Article 87 of this Code.

The legal entity of public law can be established by the will of the Ukrainian people directly or by the administrative act of the President of Ukraine, or of the public authority, or the state agency of the Autonomous Republic of Crimea or the local authorities».

Since all types of state organizations viewing the way of their establishment, are legal entities of public law, we reasonably believe the following opinion revealing the concept of «state organization» can be suggested: a legal entity of public law, which purpose is to solve problems and implement state functions.

Keywords: *mechanism of the state, state organization, state body.*

Надійшла до редакції 24.12.2014

Колоколов А. Є.
старший судовий розпорядник
Ленінського районного суду
м. Дніпропетровська

ДАЛЕКТИЧНЕ ОСМИСЛЕННЯ ТЕОРІЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ДЖОНА РОЛЗА

Проаналізовано теорію та принципи справедливості, запропоновані Джоном Ролзом у контексті логічного (в розумінні Гегеля) процесу розвитку через тріаду «теза – антитеза – синтез», а також крізь призму таких категорій діалектики, як можливість та дійсність. Досліджено здатність втілення моделі справедливості Джона Ролза в життя та застосування її на практиці.

Ключові слова: *справедливість, теза, антитеза, синтез, можливість, дійсність, міра, рівність, принципи справедливості, суспільство рівних можливостей.*